İDİL

İnceleme

KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK, ETNİK KÖKEN- GÜNCEL SANAT BAĞLAMINDA ÖTEKİNİN ALANININ ÇEKİCİLİĞİ

Esra ERTUĞRUL TOMSUK[1]

[1]Arş. Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, ertugrulesra(at)hotmail.com,
ORCİD: 0000-0002-4426-2710

Ertuğrul Tomsuk, Esra. "Kültürel Çeşitlilik, Etnik Köken- Güncel Sanat Bağlamında Ötekinin Alanının Çekiciliği" idil, 58 (2019 Haziran): s. 749-755. doi: 10.7816/idil-08-58-05

Öz

Postmodernizmle beraber etnik ve lokal söylemler, melezlik, alt kültürler, kimlikçi politikalar; disiplinlerarası bir anlayış ile işlenerek sanatın konusu haline gelmiştir. Irk, etnik köken, cinsel kimlik yönünden farklı olanın, "ötekinin alanı"nın çekiciliği sanatçıları da etkilemiştir. 20. yüzyıl başlarında araştırmacıların ve kaşiflerin ilkel ve vahşi toplulukların yaşam biçimleri, kabilelerin kökenleri ve sömürgeci topluluklarla yerleşik halk arasındaki etkileşim üzerine yaptıkları araştırmalar, mistik ve bilinmeyene duyulan merakı gidermeye başlamış ve sanatçı bu süreçte kimlik olgusuna odaklanarak bu dönüşüme ayak uydurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etnisite, Kimlik, Melezlik, Çok kültürlülük

Makale Bilgisi
Geliş: 2 Şubat 2019 *Düzeltme: 5 Mart 2019* *Kabul: 10 Mart 2019*
DOI: 10.7816/idil-08-58-05

© 2019 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

1906'da Musee d'Etnographie du Trocadero'da (Bugün Musee de L'Homme adı altında birleştirilen) yani 1878 yılında kurulan Fransa'nın ilk arkeoloji müzesinde Afrika ve Okyanus Ülkelerine ait masklar, heykeller ve çeşitli objelerden oluşan bir sergi açıldı. Fovist ressam Vlaminc Paris'te, Tracedora'da Etnografya ve Antropoloji müzelerine gitmiş, burada sergilenen ve sanat yapıtı olarak kendisini heyecanlandıran Afrika ve başka ülkelerden toplanmış ilkel el işlerini görmüştü. 1904 sıralarında iki üç Afrika heykeline sahip olan Vlaminc kısa süre sonra iki figürle bir de maske edinmişti (Lynton, 29). Dönemin başta Picasso, Matisse, Derain, gibi avangart sanatçıları da bu Afrika heykellerine ilgi duymuş hatta Matisse oldukça zengin bir ilkel yapıt koleksiyonu oluşturmuştu. O yıllarda sanatçıların kendi yüksek sanat miraslarının dışında bir şey aramaları pek enderdi; ayrıca Afrika oymalarının çoğu Avrupa sanat gelenekleriyle kesin bir karşıtlık içindeydi. Bu garip, bize uzak ve bir anlamda zaman dışı sanatın gücünü ilk gören ve sanatçı arkadaşlarına gösteren kim olursa olsun, yaratıcı sanatın altın madeninde, zamanla hepimize açılacak zengin bir damar bulmuş oluyordu (Lynton, 29).

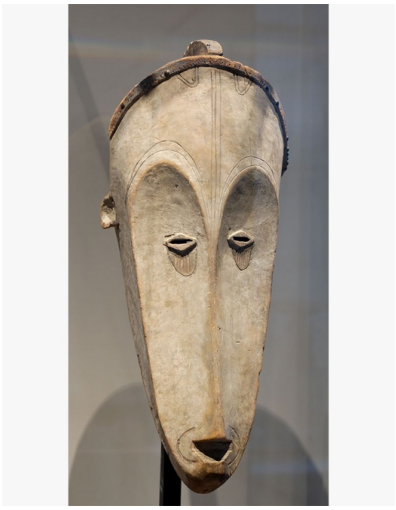

Resim 1. Henri Matisse, 1906

Bu dönemde sanatçılar arasında bu değişik kaynaklı sanatı tanıma isteği kök salmıştır. Fovizmin ve Kübizmin temelleri Afrika sanatının örnekleriyle bu sergi etkisiyle atılmış, sergideki bu etnik ve mistik objeler sanatçıların "ilkel sanat" keşfine yol açmış ve sanat anlayışlarını anlatımcılıktan kavramsallığa taşımışlardır. Picasso'nun ünlü eseri Avignonlu Kızlar, Ellerini Kavuşturmuş Kadın gibi eserlerinde Afrika etkisi görülmektedir.

Resim 2. Picasso, Ellerini kavuşturmuş kadın, 1907

Resim 3. Afrika heykeli

20. yüzyıl başlarında araştırmacıların ve kaşiflerin ilkel ve vahşi toplulukların yaşam biçimleri, kabilelerin kökenleri ve sömürgeci topluluklarla yerleşik halk arasındaki etkileşim üzerine yaptıkları araştırmalar, mistik ve bilinmeyene duyulan merakı gidermeye başlamıştır ve sanatçı bu durumu lehine kullanmayı başarmıştır. Postmodernist süreç içersinde etnik ve lokal söylemler, melezlik, kültürlerin yeniden birbirlerine bağlanması, kimlikçi politikalar ve disiplinlerarası anlayış, eskinin tekrardan kurgulanarak sunulmasına olanak sağlamıştır. Picasso ve Matisse'nin yakalayabildiği "kara kıta" nın kolektif primitif imge mirasını, onlardan çok sonra kent kökenli bir genç siyahi sanatçı olan Basquiat devralmıştır. Amerikan sanat ortamında sanat üzerinden okunan politikalar içinde kuşkusuz ki zenci-beyaz çatışması da yerini almıştır. Basquiat sanat dünyasıyla kurduğu ilişkiler ile özellikle de Andy Warhol'la yaptığı ortak çalışmalar ile 80'lerde kendinden sıkça söz ettirmeyi başarmış ve

sokaklardan sanat dünyasına hızlı bir geçiş yapmıştır. Jean Michel Basquiat, asırlar önce Haiti ve Puerto Rico'ya Afrika'dan getirilen kölelerin soyundan gelen ve sömürgecilerin asimilasyon politikalarından etkilenmiş orta sınıf bir siyah ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Yapıtlarında siyah adamın sömürülmüş bedeni ve ruhu karikatürize bir dille anlatılmıştır. Basquiat pek çok farklı kültürel etkileri temel alan bir "melez eser inşa etmeyi" seçmiştir (Barrett, 302).

Resim 4. Jean Michel Basquiat, isimsiz, 1982

Ahu Antmen, Kültür, Kimlik, Anlatı: Kimlik Politikaları ve Sanat'la ilgili olarak şöyle söyler;

"1980'li yılların son yarısından başlayarak sanat ortamında gözlenen belirgin bir dönüşüm, 20.yüzyıl boyunca kendi kendini temsil olanağı bulamamış kesimlerin 'kimlik' olgusuna odaklanarak ürettikleri yapıtların Batı sanatının sergilendiği ortamlara girmeye başlamasıdır. Batı düşünce ve kültür dünyasında bu dönemde görülen "çok- kültürcü" eğilimin bir uzantısı olan bu dönüşüm, farklı kültürlerin sanatsal ifadelerinin geniş bir kesime ulaşmasında etkili olmuştur. Kavramsal sanatın stratejilerini sürdüren kimlik odaklı sanatın başlıca özelliği, sanatı kimlik politikalarının bir aracı haline getirmesidir. Toplumdaki ırk, sınıf, kültür, cinsiyet ya da cinsel kimlik ayrımcılığına yönelik ipuçları veren kişisel deneyimlerin dile geldiği bu türde sanat, erkek/kadın, siyah/beyaz gibi zıt kavram çiftleri şeklinde yapılanmış Batı kültürünün, bazılarını her seferinde nasıl 'öteki'leştirdiğini gözler önüne sermiştir.

1980'li yıllarda çeşitli Amerikan müzelerinde ırk, etnik köken, cinsiyet ya da cinsel kimlik açısından 'farklı' olanların ifade olanağı bulabileceği sergiler düzenlenmeye başlanması, bu "çok kültürcü" eğilimin sanat ortamındaki başlıca göstergesi olmuştur." (Antmen,295)

Sanatçılar zaman zaman geçmişle ve kökenlerle kurulan bağlar ekseninde bir tür etnografik bir eğilime kapılmış, bir arşivci rolü üstlenerek, etnografik ve antropolojik metod ve malzemelerin kullanıldığı yeni bir dil oluşturmuşlardır. Sanatçının üstlendiği roller de bu süreç içerisinde değişip çeşitlenmiş, farklı alanlardan ve disiplinlerden rol çalmalar güncel sanatın pratikleri arsında yerini almıştır. Bu bağlamda sanatçılar çoğu zaman, bir antropolog, eleştirmen, biyolog veya tarihçi gibi davranarak yeni bağlam yaratma yollarını aramışlardır.

1950'lerde Avrupa'dan Amerika'ya taşınan sanat ortamının, ABD'nin "çok kültürlü" bir coğrafya olması nedeniyle burada yaşayan fakat kökeni farklı olan sanatçıların ırk ve etnik kimlik üzerine işler üretmelerine sebep olmuştur. Sanatçı artık bir arkeolojist, antropolog gibi çalışarak etnik kökenlere ait araştırmalar yaparken bir yandan da konusu, sanatın güçlü burjuva-kapitalist kurumu, galeri-müze, sömürge altında kalmış topluluklar halini almıştır. İlkel ve vahşi uygarlıklar yanında, Amerika'daki yerlilerin ekolojik problemleri, tüzel global güç üzerindeki sinsi plan ve etkilere de değinildi. İş üretimleri bu süreçte daha çok yerleştirmelere, içerikler ise daha karmaşık konulara dönüştü. Bu süreç genellikle bulunmuş ve toplanmış objelerin kategorize edilmesi, istiflenmesi ve temellük (kendine mal etme) edilmesiyle gelişti.

Amerikalı Mark Dion, Fred Wilson, Renee Green ve Henri Dono gibi sanatçılar, Avrupa ve Amerika'daki antropolojik ve etnografik objelerin sınıflandırılması ve sunulması üzerinde çalışmışlardır. Sanatçılar bu süreçte, Etnografya müzelerinin kurulumunu incelemiş ve "Wunderkammern" yani müzeciliğin ilk örnekleri üzerine araştırmalar yapmışlardır. Müzecilik anlayışı kökenini Avrupa Rönesans'ındaki müzeleşme hareketinden almaktadır. 14. yüzyılda ilk belirdikleri Almanya, Fransa ve İtalya'da farklı isimlerle anılırlar. Halil Edhem'in müzecilik yazılarındaki karşılığı ise "Nadire Kabineleri" dir. 17. yüzyıla yaklaşırken artık yüzlercesi var olan bu koleksiyonların kurucuları da adları gibi farklı farklıdır; alimler, rahipler, eczacılar, şairler, sanatçılar ve tabi soylu hanedanlar, krallar, imparatorlar (Artun, 2010). Dönemin egemen kitlesinin gezi, keşif ve seferler sonucunda topladığı bu objeler, doğal ve yapay madeni paralar, mimari kalıntı ve parçalar ve dünyanın ücra köşelerinden bulunmuş, istiflenmiş ve kategorize edilmiştir. 18. yüzyılda İsveç bilim adamı botanist Carolus Linnaeus,

tüm bitki alemini hiyerarşik bir yapıda sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma ve hiyerarşik yapı tarihte ilk kez yapılmış ve hala kullanılmaktadır. Sanatçılar da bu yöntemi benimsemiş, istifleme ve kategorize etme, sanatçıların da yöntemi haline gelmiş ve yerleştirme mantığıyla bir arada ilerlemiştir.

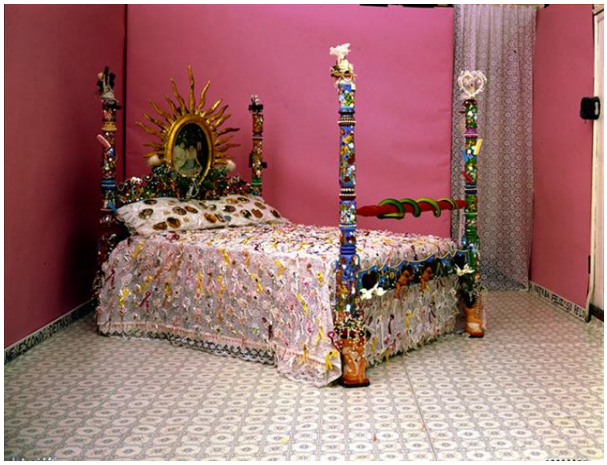
Resim 5. Mark Dion, Amerikalı sanatçı

Amerikalı sanatçı Mark Dion' un sanatsal yöntemi bu duruma iyi bir örnektir. Sanatçı, incelemelerini bilimsel, sosyal ve kültürel sınıflandırma ve istifleme üzerine yoğunlaştırmış ve bir bilim adamı ya da arkeolog gibi çalışmıştır.

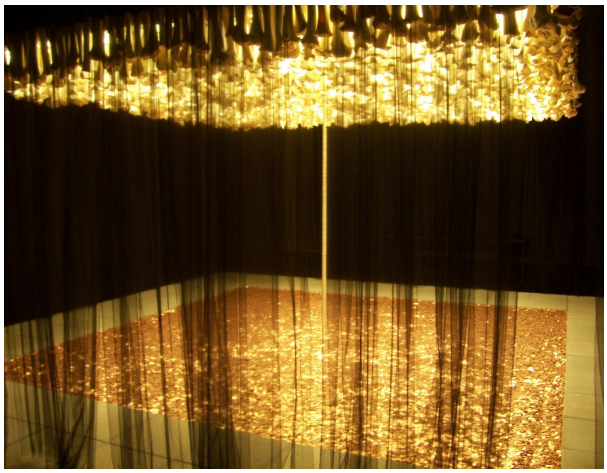
Resim 6. Mark Dion, yerleştirmeler

Ekolojik ve diğer üzerine tartışılan konuların yanında, bazı sanatçılar yerli halkın uğradığı fetih ve gasplar üzerinde durmuşlardır. Arjantin, Uruguay, Kolombia gibi ülkelerde baskıcı askeri rejimler ve ya acımasız diktatörler nedeniyle yaşanmış işkenceler, yaşanan kayıplar gibi toplumu derinden etkileyen olaylar yaşanmıştır. Latin Amerika kıtası üzerinde yaşanmış bu işkence tarihi Luis Benedit, Cildo Meireles, Pepon Osorio ve Doris Salcedo gibi Latin kökenli Amerikalı sanatçılar tarafından işlenmiştir.

Resim 7. Pepon Osorio, yatak,1987

Brezilyalı Cildo Meireles, politik ve felsefi açıdan güçlü işlerini kökenlerine sadık kaldığı siyasi, tarihsel, antropolojik bir bakış açısı ile ele almıştır.

Resim 8. Cildo Meireles, Nasıl Katedraller İnşa Edilir, 1987

Güney Amerika yerli kabilelerine Roma Katolik inancının yerleşik melez kültüre Hıristiyanlığı ve Katolik öğretilerin dayatılmasına, "Nasıl Katedraller İnşa Edilir" isimli işiyle dikkat çekmiştir. Yukarıdan sallandırılan 2000 hayvan kemiği sömürgeci köleleştirmeye ve yerli halkın yok edilmesine karşılık gelmektedir. Beyaz Amerikalıların Kızılderili kültürüne yönelik ırkçı yaklaşımlarını gözler önüne

seren Kızılderili asıllı Jimmie Durham da bu konuda işler üretmiştir. Siyahi bir kadın sanatçı olan Renee Green ise zengin metin ve fotoğrafları da dahil ettiği enstelasyonlarında etnik ve cinsel kimlik üzerine siyasi ve sosyal içerikli eserler üretmiştir. Özellikle de siyahi kadın kimliği üzerinden yürütülen politikaları, tanınmış siyahi kadın figürleri kullanarak eleştiren sanatçı, 1800'lerde burjuva kesimin eğlencesi haline gelen ve ucube sirklerinde şov malzemesine dönüştürülen "Hottentot Venüsü" yerleştirmesiyle tanınmıştır. Cinsel organların büyüklüğü nedeniyle siyahi ırkın, cinsel organı büyük ama beyni küçük vahşi ırka ve hayvana en yakın canlı olduğu düşüncesinin bilim adamlarınca ortaya atıldığı dönemde, Sarah Bartman adlı genç kadının uğradığı süistimal ve işkenceler "Sa Main Charmante" isimli işinin çıkış noktası olmuştur.

Resim 9. Renee Green, Sa Main Charmante, 1989

Ahşap şeritler üzerindeki metin Sarah Bartman'ın çilesini anlatır, önde duran ahşap kürsü, sokak konuşmalarında kullanılan yükseltidir ve üzerinde ayak izleri bulunmaktadır ve Siyahi kadının 1.24 olan boyuna gönderme yapmaktadır. İki yanda bulunan tiyatro ışıkları ise ucube olarak bir şov malzemesine dönüşen kadının sahnesini ışıklandırmaktadır.

Afro-Amerikan bir diğer sanatçı olan David Hammons (1943-), saç, fil dışkısı, ya da zenci mahallelerinden topladığı atık malzemeyle gerçekleştirdiği heykellerinde Amerikan zencilerinin yoksulluğunu ve sefaletini gözler önüne sermek istemiştir (Antmen, 297).

1900'lerin pek çok genç sanatçısı, yeni kültürel melezleşme ve küresel etkileşim koşullarını yansıtıyordu. İngiltere'de doğan ancak Nijeryalı ebeveynlerinin Lagos'a getirdiği Britanyalı sanatçı Yinka Shonibare, 1980'li yılların kültürel açıdan yer değiştirmek zorunda kalmış pek çok sanatçısını meşgul olduğu "özgün" etnik köken fikriyle mücadele etmeye çalışıyordu. Afrika'yı ifade eden ama aslında ham halini İngiltere veya Hollanda da alarak dokunan desenli kumaşlarla çalışan sanatçı sömürgecilikten kaynaklanan kültürel melezliği ifade eden elbiseler üretti.

Resim 10. Yinka Shonibare, Senin gibi bir kız nasıl senin gibi bir kız olabilir? 1997

Shonibare'nin bu yapıtı alçak bir platform üzerinde duran elbise giydirilmiş 3 mankenden ibarettir. Dik duruşları jüponlar ve tarlatanlarla tamamlanan Viktoryen döneme özgü giysileri imparatorluk çağında Britanya adabını akla getirir. Ancak giysilerin yoğun desenleri ve parlak renkleri aykırı bir kültürel çağrışıma yol açar. Elbise, etnik durum, müze gösterimi ve sanatsal değer mefhumları çatıştırılmaktadır. Shonibare güzel sanatlar ve uygulamalı sanatlar arasında ortadan kalkmaya başlayan ayrımlar ile ilgili bir söylem inşa eder. Ama buna kültürel fark boyutu katar (Hopkins, 275).

Küreselin karşısına yereli koyan en çarpıcı sanatsal uygulamalardan biri 1990'lı yılların sonunda İngiltere'de öne çıkmaya başlayan Jeremy

Deller'inkiydi. Kısmen antropolog kısmen de sosyal eylemci olan Deller, nihayetinde katılımcı sanat adını alacak türün ön saflarındaydı. 1997 tarihli kendine özgü bir sesli yapıt – eğlence – performansı olan acid bandosu, sanatçının komik melez uygulamalarının bir örneğidir(Hopkins, 276). Afro-Amerikan bir kavramsal sanatçı olan Adrian Piper 1970'li yıllardan itibaren ırk, kimlik, cinsiyet rolleri gibi olguları irdelediği yapıtlarıyla tanınmıştır. Sanatçının kartvizitinde bulunan 1986 tarihli yazısı oldukça dikkat çekicidir:

> "Sevgili Arkadaş,
> Ben zenciyim.
> O ırkçı sözleri sarf ettiğinde/ o sözlere göz yumduğunda/ o sözlere güldüğünde bunun farkında olmadığına eminim. Eskiden, beyaz insanlarla tanıştığımda, ırksal kimliğime ilişkin önceden bilgi vermeye yeltenirdim. Fakat Ne yazık ki bu davranışım olumsuz karşılanır, beni fazla ısrarcı, çıkarcı, terbiyesiz bulmalarına neden olurdu. Dolayısıyla artık, beyaz insanların, yanlarında zenci biri olmadığında bile bu tür alçaltıcı sözler sarf etmediği varsayımı üzerinden hareket ediyorum, böyle bir durumla karşılaştığımda ise bu kartviziti uzatıyorum.
> Varlığımın sana vermiş olduğu rahatsızlıktan duyduğum üzüntüyü belirtmek isterim. Eminim sen de ırkçı sözlerin nedeniyle benim duyduğum rahatsızlığa üzülmüşsündür.
> Saygılarımla,
> Adrian Margaret Smith Piper"(Antmen, 298).

Sonuç

Postmodernizmle beraber öne çıkan yerellik, etnik kimlik, kültürel çeşitlilik gibi kavramlar farklı malzeme, geliştirilen yeni bir dil ve disiplinler arası bir anlayışla işlenmektedir. Günümüz sanatçısı bu anlayışla hem bir antropolog hem etnograf hem sosyolog olarak çalışmaktadır. Bulunmuş ve toplanmış objelerle gerçekleştirilen enstelasyonlar, farklı bir malzeme ve dil aracılığıyla toplum, çevre, soy, ırk, gelenek, inanç ve inanışlar, sosyal ilişkiler gibi konuları ele almaktadır. Bu duruma bağlı olarak sanatçı kimi zaman protest kimi zaman da politik bir duruş sergilemektedir.

Kaynaklar

Antmen, Ahu, 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, 2008, Sel Yayıncılık

Artun, Ali, "Halil Edhem'in İst anbul Müzesi" (8 Kasım 2010'da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından düzenlenen Osman Hamdi Bey'in Ölümünün 100. Yıl Dönümü Sempozyumu'nda Sunulmuş olan bildirisinden)

Barrett, Terry, Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri, 2015, Hayalperest Yayınevi

Collins, Judith, Sculpture Today, 2007, Phaidon (İng. Çev.)

Hopkins, David, modern Sanattan Sonra 1945-2017, 2018, Hayalperest Yayınevi

Lynton, Norbert, Modern Sanatın Öyküsü, 1982, Remzi Kitabevi

CULTURAL DIVERSITY, ETHNIC ORIGIN - ATTRACTIVENESS OF THE OTHER'S AREA IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ART

Esra ERTUĞRUL TOMSUK

Abstract

With postmodernism; ethnic and local discourse, hybridism, subcultures, identity policies; it has become a subject of art with an interdisciplinary approach. The attractiveness of the "space of the other", which is different in terms of race, ethnicity, sexual identity, has also affected artists. In the early 20th century, researchers and explorers' research on the forms of life of primitive and savage communities, the origins of the tribes, and the interaction between the colonial communities and the settled people began to relieve the curiosity of the mystic and the unknown, and the artist kept up with this transformation by focusing on the phenomenon of identity.

Keywords: Ethnicity, Identity, Hybridity, Multiculturalism